

Túróczy Zoltán (1893-1971) budavári püspöki beiktatásának ötvenedik évfordulója

(Munkaanyag a 2007. febr. 4. vasárnapi budavári szeretetvendégség Túróczy-
megemlékezéséhez)

„Maradék és fogyó erőt leteszem maradéktalanul és nem fogyó hűséggel az egyházkerület
oltárára.” (Túróczy Zoltán 3., budavári püspöki székhelyénél, 1957.febr.6.)

1. ábra Túróczy Zoltán püspök, Szelényi Gusztáv felügyelő és Várady Lajos lelkész a budavári konfirmandusokkal 1957 tavaszán (Budavári gyűl.lt., fényképgyűjt.)

Túróczy Zoltán budavári püspöki beiktatásának jelentősége

Múlt ősszel emlékeztünk meg az 1956-os magyar forradalom s szabadságharc ötvenedik évfordulójára.¹ Ennek áldott hatását – országunk és nemzetünk ellenségeinek csalárd támadása ellenére – az egyházak közül éppen az evangélikus egyház élvezhette az ezt követő egy éves kegyelmi időszakban. Ennek az időszaknak egyik legkiemelkedőbb eseménye volt Budaváron Túróczy Zoltán északi kerületi püspöki székre való iktatása ötven éve, 1957.febr. 6-án. Mielőtt ezt az eseményt közelebbről megismernénk, két dologról fontos szót ejteni. Egyrészt arról, hogy az esemény azért is jelentős, mert Túróczy Zoltán a 20.szdz. egyik legjelentősebb evangélikus püspöke volt, egyben egyik legnagyobb hatású egyházi személyisége. Az egyházi élet megújításának, az **ébredésnek, evangelizációnak** szimbolikus alakja. A 20.szdz-i magyar történelem és az egyháztörténet forrataga hozta, egyedülálló módon háromszor szolgált püspökként. Pályáját az egyházhűség és a minden körülmények között való helytállás jellemezte. Szigorú és következetes volt, mint egyházkormányzó. Lángoló szónok volt, mint igehirdető. Puritán protestáns prédikátor volt életmódja szerint. Túróczy Zoltán életéről és jelentős munkásságáról ma már szerencsére rendelkezésünkre áll a

¹ Czenthe Miklós: Budavár '56-ban, Evangélikus Élet 2006.nov.12.

2002-ben kiadott kétkötetes **Túróczy-émlékkönyv**, amiből részletesen tájékozódhatunk e nagy püspök-személyiségről.²

Budavár 1952-ik évi püspöki székhelyé válásának körülményei és következményei

A másik kérdés, amire előljáróban kitérni illik, miért éppen Budaváron történt ez a nagy esemény? Budavár **püspöki székhelyé** válásához meg kell jegyezni, hogy ez a fogalom egyházz jogilag meglehetősen új volt a protestáns és az evangélikus egyházz jogban. Az alulról építkező protestánsoknál az egyházz szervezet legfontosabb elemei mindenkor a gyülekezetek voltak és maradtak. Régen tehát a püspöki székhely „vándorolt”, mindig abban a gyülekezetben volt, ahol a püspökké választott lelkész szolgált. Ez jelképes is volt, hiszen nem alakult ki egy állandó „központ”, mely a többiek fölé nőhetett. Ennek a helyzetnek az emlékét őrzik az egyházz megyék, ahol az esperesek székhelyei máig sem rögzítettek, hanem „vándorolnak”. A püspöki szolgálat esetében azonban maga az élet követelte meg, hogy az igazgatás feladatainak sokasodásával egy jelentős gyülekezeti központban rögzítsék a püspöki székhelyet. Az **állandó püspöki székhely** fogalma az evangélikusoknál az **1934-37-es** zsinat után alakult ki. A dunántúli kerületnek **Győrben**, a dunáninneninek **Balassagyarmaton**, a tiszakerületinek **Nyíregyházán**, a bányakerületinek pedig Budapesten, a **Pesti Egyház Deák téri** központjában alakult ki a központja. Budavár tehát nem tartozott ekkor a püspöki központok sorába.

Az állam által támogatott egyházz politika **1952-ben** egy tollvonással megszüntette a négy - bányai, dunántúli, dunáninnyi, tiszai – kerületből álló, többszáz éves evangélikus egyházz igazgatási rendszert.³ Annak érdekében, hogy az egyházz az állam uralma alá hajtsák, és saját embereiket ültethessék a kulcspozíciókba földrajzilag és történelmileg indokolatlanul létrehozták az új **kétkerületes** rendszert, mely az országot hosszában elválasztó vonal mentén északra és délre osztotta. Ráadásul **mindkét kerület püspöki székhelyét Budapesten** jelölte ki: **a déli kerület püspöki temploma a Deák téri, az északié pedig a budavári lett.**⁴ A jóval nagyobb Deák téri gyülekezet idáig is püspöki székhely volt, hiszen itt szolgált már évtizedek óta (1918-tól egyfolytában) a bányakerület püspöke.⁵ Az új déli kerület püspöki hivatala szinte „jogfolytonosan” a bányakerület székhelyén, az Esterházy (ma Puskin) utcai püspöki palotában működhetett tovább. Az **északi kerület püspöki hivatal az országos (akkor egyetemes) egyház Üllői úti székházában**, a volt egyetemes felügyelői hivatal irodájában jött létre és a püspök is ott, az Üllői úti székházban lakott.⁶ Ez azért is volt érdekes, mert az Üllői út a pesti oldalon feküdt, tehát formailag a déli kerülethez tartozó Pest (városi) egyházz megye területén. Budaváron tehát a háborús sérülések és a kisebbmértű épületek miatt nem működött soha püspöki hivatal és Vető Lajos püspök sem lakott ott. A püspöki hivataltól való földrajzi távolság valamelyes önállóságot azért jelenthetett Budavár számára.

A Deák térinél kisebb létszámú, de nagymúltú **budavári** gyülekezet püspöki templommá válása új helyzetet teremtett a gyülekezet életében. Történt ez annak ellenére, hogy egy alkalommal már volt 12 évig (1906-1918) Budavár püspöki székhely: tavaly volt éppen 100 éve, hogy **Scholtz Gusztáv** budavári lelkészt a bányakerület püspökének választotta.⁷

² Isten embere. Túróczy Zoltán evangélikus püspök 1893-1971, I-II.kötet, Budapest: MEVISZ, 2002 /A továbbiakban Túróczy-émlékkönyv/

³ A négy egyházz kerületre ld. Czenhe Miklós: Régi egyházz kerületek nyomában, Evangélikus Élet 2006.febr.5.

⁴ 1952.évi zsinati tc. 6.§.2.pontja értelmében az északi kerület püspökének a székhelye a budavári egyházz község

⁵ A Pesti Egyház lelkésze, Raffay Sándor 1918 óta töltötte be a bányakerületi püspöki tisztséget, őt ebben Ordass Lajos követte 1945-ben, majd őt Dezséry László 1950-ben.

⁶ Hosszú ideig, 1940-1993-ig volt munkatársa az egyet. felügyelői majd északi kerületi hivatalnak Giczi Ferencné Magdi néni, aki nemrég hunyt el

⁷ Koren Emil: A budavári gyülekezet krónikája, 1995, 61-től

Budavár, mely magát gyakran nevezte **hegyen épített városnak**, csendesebb, szemlélődőbb életet élt, mint a mindig is központi helynek, „ország templomának” számító Deák tér.⁸ Budaváron működött az evangélikus ébredés egyik legjelentősebb alakja, vitéz **Sréter Ferenc** 1942-től kezdve, Budavár lett országos hírű evangelizációs útjainak kiindulópontja. Bár az 1952-es döntés, mely Budavárat püspöki templommá avatta, nagy megtisztelés volt, mégis súlyos egyházpolitikai következménye volt. Az akkor már erősen balratolódott egyházi vezetőség olyan helyzetet teremtett, amely az önálló gondolkodású, hajlíthatatlan budavári lelkész, Sréter Ferenc szolgálatát lehetetlenné tette. **1954-ben szinte gyülekezetszakadással felérő eseményként Sréter Ferencsel együtt tiltakozásképpen az általa vezetett budavári szűkebb közösség is elhagyta Budavárat.** Ennek a kivonulásnak a szimbolikus jelentőségét az egyháztörténet máig nem dolgozta fel teljesen.⁹ Alapvetően meghatározta azonban a gyülekezet életének további életét, hogy szinte újra kellett építeni a gyülekezeti életet. Ezt a feladatot az 1953-ban Csepelről idehelyezett **Várady Lajos** lelkész végezte el, aki a budai egyházmegye esperesi tisztét is betöltötte. A gyülekezet lábraállításának az egyik fő résztvevője és máig legfontosabb tanúja **Madocsai Miklós**, aki 1956.október 1-től, éppen ötven éve kezdte el budavári szolgálatát.¹⁰

Túróczy első és második püspöksége

2. ábra Túróczy Zoltán nagyapja, Czékus István tiszakerületi püspök 1870-1890 (Czékus-dosszié)

⁸ Sztéhlo Kornél: A Budai Ág.Hitv. Evangélikus Egyház története 1821-1918, Budapest: Budai Luther Szövetség, 1930

⁹ Zsarnai Krisztián: Sréter Ferenc az Evangélikus Egyháztól az Evangélikus Testvérgyülekezetig, Evangélikus Hittudományi Egyetem, Egyháztörténeti Diplomamunka, Budapest, 2006 (kézirat)

¹⁰ Madocsai Miklós adatait ld. Aranydiplomás evangélikus lelkészek vallomásai, összeáll., Budapest 2003. Ld. Még Koren Emil: A budavári ev.gyül.kronikája, 1995, 93-94

Túróczy püspököt **három püspöki szolgálata** három püspöki székhelyhez, így emlékét három gyülekezet is őrzi. **Tiszakerületi** püspökként (1939-1948) **Nyíregyházán** szolgált. A Tiszakerülethez a részleges határrevízió következtében jelentős, Magyarországhoz visszatért területek kerültek: a felvidéki Gömör és Kassa, teljes Kárpátalja és Észak-Erdély. Túróczy püspök „lelki birodalma” Rimaszombattól Sepsiszentgyörgyig, Miskolctól Kolozsvárig, Debrecentől Munkácsig terjedt.¹¹ A határontúli magyar evangélikusság történetében kulcsfontosságú évek voltak ezek, Túróczy püspök látogatásaival, intézkedéseivel nagyon sokat tett, hogy a kisebbségi sors szenvedéseit orvosolni tudják.¹² Túróczy püspök **szigorú és határozott egyházkormányzó** hírében állott. Ugyanilyen szókimondó alapon állt ki – a nyelvrokonságon kívül evangélikus hittestvéri alapon - az 1940-es háború során a szovjet birodalmi hódításnak hősiiesen szembeszegülő finn nép mellett. A mindmáig „hazánk felszabadulásának” nevezett szovjet megszállás után berendezkedő ún. demokratikus hatalom egyik első intézkedéseként Túróczy Zoltán püspök ellen 1945-ben az egyház megfélemlítése érdekében háborús bűn címen **konceptiós pert** indítottak. A népbíróság tízéves fegyházbüntetésre és állásvesztésre ítélte. Tíz hónap börtön után helyezték szabadlábra, de kegyelmet csak évek múltán, 1948-ban kapott. Pere és börtöne válságos ideje alatt az egyház döntése alapján azonban nem hátrált meg, vállalva akár még egy súlyosabb következményt is. Bátran és zokszó nélkül viselte el az igazságtalanul ráért megpróbáltatásokat.¹³ Túróczy püspökre első püspöki székhelyén, a nyíregyházi evangélikus parókia falán emlékeztet **emléktábla**, hiszen 1945-ig itt fejthette ki háborítatlanul jelentős egyházkormányzati tevékenységét.

3. ábra Túróczy Zoltán nagyszüleinek, Czékus Istvánnak és Bauhofer Vilmának sírja a rozsnyói temetőben (Czékus-dosszié)

Második püspöki szolgálata **1948-1952-ig** tartott, a **dunántúli kerületben** Kapi Béla hosszú, 32 évig tartó kormányzása után vette át a vezetést.¹⁴ Bár **Győrbe** valójában hazatért, hiszen innen választották meg tiszakerületi püspöknek 1939-ben és Győrt lehet Túróczy „szellemi szülőhelyének” nevezni (máig itt őrzik levéltári hagyatékát, emléke talán itt él a legélénkebben).¹⁵ Győrben élt a dunántúli pietizmus hagyománya, ez a hely fontos központja

¹¹ Koren Emil: Kárpátaljai napló 1939-1945, 1997

¹² Túróczy püspök temette 1941-ben Kolozsvárott Reményik Sándort, a kisebbségi és 20.sz-d-i magyar költészet kiemelkedő alakját

¹³ Kapi Béla püspök emlékirata: Lámpás az oltár zsámolyán, szerk. Mirák Katalin, Sopron 2004, 555-569 /a továbbiakban Kapi Béla emlékirata, 2004/

¹⁴ Kapi Béla dunántúli püspök így írt Túróczy Zoltánról, mint püspök-utódjáról: „Túróczy Zoltánnal lelki barátságunk továbbépítéséről volt szó csupán, hiszen győri lelkész korában együtt munkálkodtunk, lelki közösségben is egyek voltunk.” (Kapi Béla emlékiratai, Sopron 2004, 654-656, 706)

¹⁵ A győri gyülekezeti levéltárban vannak az iratok, Tekus Ottó győri ny. lelkész foglalkozik a Túróczy-hagyaték részletes rendezésével és feltárással

volt az evangélikus belmisszióknak és ébredésnek, és Győr vált Túróczy Zoltán belső emigrációja idején lakóhelyévé, majd végső nyughelyévé. Dunántúli püspöksége idején nehéz feladatot osztott ki rá a történelem: az Ordass Lajos püspök, báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelő és Vargha Sándor főtitkár letartóztatása által sakokban tartott evangélikus egyház vezetését vállalta válságos körülmények között. A kényszerhelyzetbe került egyház nevében 1948 decemberében kénytelen volt aláírni az állam és egyház egyezményét. A negyven évi egyházüldözés alapidokumentumának tartott egyezményt az állam - ahol az egyháznak tett engedményeket - nem tartotta be.

Túróczy püspök az „ahogy lehet” Reményik-i elve alapján kereste az „a még vállalható” kompromisszumot, mely működési és életlehetőséget biztosít az egyháznak. Próbálta menteni a menthetőt, az iskoláitól, egyesületeitől megfosztott egyházat legalább alapműködésében megtartani.¹⁶ Ezt az őszinte és elvű kompromisszumkeresést a határozottabb ellenállást elvárva, és arra hivatkozva, hogy a kommunista államvezetés célja az egyház megtörése volt, többen bírálják.¹⁷ A döntés nem könnyű, az események pontos feltárása után juthatunk majd közelebb az igazsághoz. De sokat mond az a tény, hogy az 1948-1952-ig tartó átmenetnek bizonyuló évek után a kormány 1952-ben teljesen államhű egyházvezetést segített hatalomba. Ennek során puccszerűen **lemondatták** Túróczy Zoltán és Szabó József püspököket, a rendszerhű Dezséry László és Vető Lajos kora következett. Túróczy Zoltán fél év után Győrben telepedett le, ott élt egyházi és közszerepléstől visszavonulva, nyugdíjasként.

Túróczy harmadik püspöksége 1956-1957

4. ábra Túróczy Zoltán 1956 novemberében tiszteletét fejezi ki dédapja, Bauhofer György, budavári alapító lelkész síremlékénél (EOL Fényképtár, Danhauser-hagy.)

¹⁶ Az egyház egyik legnagyobb egyesületként a Fébé diakonisszák működtek, akiknek ingatlanvagyonát, működésük-funkcióik egy részét Sztelho Gábor vezetésével sikerült a szeretetszolgálat (diakónia) vonalán továbbvinni (Evang. Orsz. Levéltár, Fébé és Budai Szeretetotthon iratok)

¹⁷ Az 1945 utáni egyháztörténetben három útról beszélnek, az autonómiát védő Ordass-vonalról, a behódoló Dezséry-vonalról és a köztes, kompromisszumot kereső Túróczy-vonalról, vagy harmadik útról (ld. Veöreös Imre: A harmadik egyházi út 1948-1950, Budapest: Evang. Sajtóosztály, 1990; Fabiny Tibor (ifj.): A négy száz éves történelem legnehezebb évtizedei. Amerikai könyv a magyar evangélikusok kommunizmus alatti küzdelméről, Evangélikus Élet 2006/50.sz.). Az egyik legnehezebb ügy volt az Ordass-kérdés: a Rákosi-vezette állam nyomásgyakorlással le akarta mondítani Ordass Lajost. Túróczy püspök személyesen látogatta meg a szegedi Csillagbörtönben, hogy fontolja meg a lemondást, Ordass azonban nem volt erre hajlandó (Terray L.: Nem tehetett mást, Bp. 1990, 119-120)

Az 1956-os év erjesztő hatása következtében került sor arra, hogy a méltatlanná vált, államhatalmat kiszolgáló püspökök lemondtak tisztségükről, közkívánatra az egyház szabadságát szimbolizáló két egyházkormányzó felé fordult a bizalom: **Ordass Lajos** vette át a **déli** kerület és az országos (egyetemes) egyház vezetését, **Túróczy Zoltán** pedig az **északiét**.¹⁸ Túróczy ekkor már nyugdíjérett korú volt (64 éves), bár maga is ideiglenesnek tartotta, mégis vállalta a szolgálatot. **1956.novembertől megbízott püspökként** vezette az **északi egyházkerületet**. A püspöki hivatal 1952 óta a pesti oldalon, az országos egyház Üllői úti székházában működött, az I.emeleten. Túróczy nem is igényelt lakást Budapesten, továbbra is Győrben volt állandó lakása. Puritánságára jellemző, hogy helyzetének ideiglenességét hangsúlyozandó, ill. hogy ne okozzon az egyháznak több költséget, pesti tartózkodása idején az **Üllői úti püspöki hivatalban lakott**, egy dívány volt az ágya éjszakára. Az 1956 eleje óta az Üllői út II.emeletén elhelyezett Teológus Otthon lakói mesélik, hogy néha felment hozzájuk Túróczy püspök, akinek szigorúsága tekintélyt parancsolt.¹⁹

A harmadik püspökiktatás (1957. február 6.)
Halász Béla, Ordass Lajos, Túróczy Zoltán,
mögötte Mády Zoltán

5. ábra Fénykép a Túróczy emlékkönyvből, I.kötet 63.o.

Budavári püspökiktatása 1957.február 6-án, egy szerdai napon volt. Túróczy ragaszkodott hozzá, hogy szabályosan válasszák meg. A szavazás több jelölt mellett annak rendje módjaiszerint lezajlott: a gyülekezetek nagy többséggel Túróczyt választották meg.²⁰ A püspökiktatási szertartást **Ordass Lajos** püspök végezte. Beszédében Lukács 10,1 alapján a Jézus által kettésével kiküldött tanítványokról beszélt.²¹ Ezt követően mondta el Túróczy

¹⁸ Az 1956-58 közötti kor részletes jellemzését ld. Böröcz Enikő: Ordass Lajos második püspöksége c. 2006-ban megvédett disszertációjában

¹⁹ Zászkaliczky Pál emlékezése alapján

²⁰ A szavazás eredménye: 282 érvényes szavazatból 238 jutott Túróczy Zoltánra, 40 Szabó József, 2 Bácsi Sándorra és 2 dr.Schulek Tiborra (Túróczy-emlékkönyv I., 368).

²¹ Túróczy emlékv I, 63. Túróczy Zoltán emlékkönyv leírása, két fényképet is közöl, melyek eredetije nem Budaváron van, feltehetően a győri Túróczy-hagyatékban őrzik

harmadik püspöki székfoglalóját.²² Ebben utalt arra, hogy Mózes 80 éves korában hívta vissza Isten a pusztából és állította a nép élére. Ugyanekkor iktatták Túróczy elnöktársát, **Mády Zoltán kerületi felügyelőt.**²³ Jelen volt az idős Kapi Béla volt dunántúli püspök is (aki nem sokkal ezután ápr.2-án elhunyt), továbbá Szabó József volt dunáninneni püspök is. A püspökiktatáson résztvett a Lutheránus Világszövetség részéről Mogens Zeuthen dán lelkész.²⁴ De jelen voltak az Állami Egyházügyi Hivatal három vezető képviselője is, akik semmi ellenvetést nem tettek Túróczy megválasztása ellen.²⁵

Az iktatáson, Szabó József, Ordass Lajos, Kapi Béla és Muraközy Gyula

6. ábra Fénykép a Túróczy-émlékkönyvből, I.kötet, 64.o.

Budavár és Túróczy kapcsolata

„A püspöki tiszt kettős jellegénél fogva a püspök sokszor van akadályozva a saját gyülekezete munkájában való részvételben” – állapította meg Túróczy Zoltán már első, nyíregyházi püspöki székfoglalójában 1939-ben.²⁶ A budavári gyülekezet presbitériuma és rendkívüli közgyűlése a püspökválasztást követően, 1957.febr.2-án tartott ülésén elfogadta Túróczy Zoltánnak, mint budavári püspök-lelkésznek díjlevelét.²⁷ A püspökiktatás után először, 1957.febr.10-én, vasárnap hirdetett első ízben ígét Túróczy püspök Budaváron. Ezt követően a gyülekezet rendkívüli közgyűlés keretében veszi tudomásul a püspökiktatást és köszönti az új püspököt. Zimmerman Aladár gyülekezeti másodfelügyelő köszöntötte a püspököt. Többek között ezt mondta, utalva a múltra: „Ez a templom lesz a Püspök Úr lelkészi temploma. Az innen fénylő világosság fényleni fog nemcsak gyülekezetünk, hanem az egész kerület és egész

²² Ifj.Fabiny Tibor: Quo vadis, egyház? Az egyházkormányzás teológiai és retorikai a Magyarországi Evangélikus Egyházban 1939-1990, Budapest 1999, gépelt kézirat (EOL) elemezte a püspöki székfoglaló beszédeket

²³ Mády Zoltán már 1948-52 között dunáninneni kerületi felügyelő volt. Korábban a belmisszió és népfőiskola mozgalomban töltött be fontos szerepet.

²⁴ Zeuthen a két világháború között a soproni teológiai fakultásra járt, ott tanult meg magyarul. Már 1945-ben résztvett a Magyarországra szállítandó segélyezésben, és 1956-ban újra fontos szerepet játszott a nemzetközi segélyek idejuttatásában. Fényképe Kun-Kaiser Józsefné adományából a budavári gyűl. lt-ba került. Ld. még Terray László: Nem tehetett mást, Bp 1990, 157

²⁵ Lemondatása kapcsán utólag kétségbe vonták püspökké választásának jogosságát

²⁶ Túróczy-émlékkönyv I., 431.o.

²⁷ Budavári presb. és közgy. jegyzőkönyv 1957.febr.2.

országunk evangélikusai előtt. És nagyban hozzá fog járulni ahhoz, hogy gyülekezetünk jövője méltó legyen szép és dicső múltjához. Ezt a múltat éppen a Püspök Úr dédapja, Bauhofer György – gyülekezetünk mondhatni alapító lelkésze – tette naggyá, mint a száz év előtti ébredési mozgalom vezéralakja. Úgy érezzük, hogy **dédunokájában szellemileg visszatért és folytatja áldásos dicső működését.**²⁸ Ez alkalomból az egyházközség ajándékként átnyújtja Tichy Kálmán festőművész, presbiter által készített bibliai képet.²⁹ Túróczy püspök válaszában megemlíti: „jelképet lát abban, hogy ez **a gyülekezet hegyen épített város, melyet viharok tépáznak, de jelkép az is, hogy a gyülekezet és a templom is áll minden romlásnak ellenállva.**” A gyülekezet levéltárában fennmaradt Tóth József sári hívó levele, melyben a budavári gyülekezetet kéri, hogy Túróczy püspök úr beiktatásán elhangzott beszédekből és fényképből küldjenek el oda a szórványba is „ugyanis ez is lehet szóránymunka”.³⁰

Milyen **emlékek** maradtak Túróczy Zoltánra vonatkozóan Budaváron, milyen kötődései voltak Budavárral? Bár 3.püspökségének rövidege, és az ezt követő egyházpolitikai légkör igyekezett elfelejteni a rövid „intermezzót”, ami hozzá kötődik. Túróczy Zoltán tehát budavári lelkész lett, résztvett a presbitérium ülésein. Püspöki teendői persze jórészt kerületi és országos gondokkal foglalták el, rövid idő alatt megújult az esperesi kar is, felélénkült a hitélet, konferenciákat, ifjúsági munkát szerveztek.³¹ Mégis volt gondja Túróczy püspöknek Budavárra.

7. ábra Túróczy Zoltán nagyanyja, Bauhofer Vilma, Bauhofer György budavári lelkész lánya, Czékus István tiszakerületi püspök felesége (Czékus-dosszié)

²⁸ Budavári közgyűlési jegyzőkönyv, 1957.febr.10.

²⁹ Tichy Kálmán felvidéki, rozsnói származású festőművész volt

³⁰ Budavári gyűl.lt., lelkészi ikt.iratok 491/1957

³¹ A Budai Egyházmegye esperesi székében Várady Lajos budavári lelkészt Danhauser László budahegyvidéki lelkész 1957.ápr.3-án váltotta föl (A Budahegyvidéki Evangélikus Gyülekezet története, I.r.: a kezdetektől 1970-ig, írta Kerekes Tituszné Balta Klára, 2001, kézirat, 32.o.)

Családi és szellemi vonatkozásban meg kell említeni, hogy fontos kapocs köti Túróczy Zoltánt Budavárhoz: hiszen **Bauhofer György** a gyülekezet alapító lelkésze egyik tisztelt őse, dédapja volt. Első püspöki székfoglalójában név szerint is említette szellemi elődei között dédapját, Bauhofert, annak pietizmusát. Bauhofer György budavári lelkész **Vilma** nevű lányát vette el **Czékus István** evang. lelkész, későbbi tiszakerületi püspök (1870-1890).³² Bauhofer Vilma (eredetileg Luise Wilhelmine néven keresztelve 1830-ban Sopronban) gyakran megfordult Mária Dorottya főhercegnő udvarában. 1850-ben Budaváron volt esküvője Czékus Istvánnal. Bauhofer Vilma – aki 1911-ben halt meg - adományozta a nagy forrásértékű Bauhofer naplót az Evangélikus Országos Levéltárnak, mely a budavári gyülekezetre és Bauhofer György életére, személyiségére páratlan forrásértékkel bír.³³ Czékus István és Bauhofer Vilma lánya, **Czékus Erzsébet Túróczy Pál** ózdi lelkész-esperesnek lett felesége, az ő fiúk volt Túróczy Zoltán. Túróczy Zoltánnak Czékus István nagyapja révén tehát „püspöki vér” csörgedezik ereiben. A budavári gyülekezet levéltára őriz egy **Czékus-hagyaték** c. dossziét, melyben több értékes fénykép, anyakönyvi kivonat, gyászjelentés van Bauhofer Vilma és Czékus István családjára vonatkozólag.³⁴ Túróczy mindig is nagy tisztelettel tekintett őseire és elődjére, Bauhofer Györgyre, Fabiny Tibornak családi irataiból tudott adatokat adni.³⁵ Az EOL fényképtára Danhauser László-hagyatékából őriz egy régi képet, melyben 1956 novemberében, Bauhofer születésének 150. évfordulóján Túróczy Zoltán püspök tiszteletét teszi Bauhofer sírjánál.³⁶

Túróczy Zoltánt Budavárhoz az is kötötte, hogy **1915** őszén itt **ordinálta** lelkésszé Scholz Gusztáv akkori bányakerületi püspök, budavári lelkész. **Zsigmondy Árpád** emlékezett rá, hogy a püspökiktatáson az a megtiszteltetés érte, fiatal lelkészként, hogy másodmagával ő húzhatta meg a harangot. Árpád elmondta azt is, hogy **Sréter Ferenc**, aki 1954 előtt budavári lelkész volt és a gyülekezet jelentős részével (politikai okokból) távozott, Túróczy – talán mint hajdani jelentős evangelizátort – felvette a kapcsolatot. Nem rajta múlt, hogy Sréterék visszacsatlakozása nem következett be.³⁷ A gyülekezeti levéltárban a presbitériumi jegyzőkönyveken kívül a fényképtárban található **konfirmációs** képsorozat 1957 tavaszi képén szerepel a lelkészek között Várady Lajos és Madocsai Miklós mellett Túróczy Zoltán. Talán nem sokan tudják, hogy a Peskó György által tervezett nagyméretű hangversenyek tartására is alkalmas **orgonát** a gyülekezet éppen Túróczy Zoltánnak köszönheti.³⁸ Volt rá ideje, hogy jó finn kapcsolatain keresztül segélyakciót kezdeményezett, végül ebből a finn segélyből épült meg 1959-ben a mai budavári templom orgonája.³⁹

³² A kuntaploczai Czékus-család Gömör vármegyében élő nemes család volt. Ld. Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai, reprint 1997, 173

³³ Őrzi az Evangélikus Országos Levéltár (EOL). Gerhard Hausmann írta át gótbetűs németről mai írásmódra, jelenleg a kiadást készíti elő.

³⁴ Az egyháztörténeti érdeklődésre is számot tartó iratokat feltehetően Czékus György erdőtanácsos juttatta Budavárba. Czékus György Czékus István és Bauhofer Vilma fia volt 1854-ben született és 1934-ben halt meg.

³⁵ Túróczy Zoltán Bauhoferre és Mária Dorottyára vonatkozó iratokat is adott át Fabiny Tibornak

³⁶ Herzog Csaba szíves közlése alapján tudtam meg, hogy Bauhofer sírja ekkor, 1956-ban még a Németvölgyi úti temetőben volt. A Németvölgyi úti temetőt később felszámolták, a Bauhofer-síremléket pedig a Farkasréti helyezették át. Ld. a lelkészek sírjára vonatkozó feljegyzések a gyülekezeti levéltárban. Koren Emil közlése, hogy a szép obeliszk-síremlék viszont nem került át Farkasrétre, ott már csak egy durva kötömb van a fejrésznél, a lábánál pedig egy szép barokk mécesstartó (Koren E.: A budavári ev.gyül.krón. 1995, 38.o.). Így az említett fénykép valóban csak a Németvölgyi úton készülhetett!

³⁷ Az Evangélikus Testvérgyülekezet vezetőinek, Sréter Ferenc lelkésznek 1957.ápr.2-i levelét ld. Túróczy-émlékkönyv I., 371

³⁸ Először a volt KIE-székház orgonáját szánták Budavárra, ld. Túróczy-émlékkönyv I., 371

³⁹ Budavári gyülekezeti levéltár, műszaki iratok, az 1959-es orgonaépítés dosszié. Ld. még Koren Emil 1995, 94-95

8. ábra A budavári orgonát 1959-ben a Túróczy Zoltán által elősegített finn támogatásból építették föl (Budavári gyül.lt., fényképtár)

Várady Lajos 1957.nov.21-i jelentésében szól róla, hogy Túróczy püspök elődjével, Vető Lajossal ellentétben gyakran, havonta **prédikált** Budaváron és ekkor nagy érdeklődés és megtelt templom fogadta.⁴⁰ Álszent dolog volna egy nehéz dolgot elhallgatni, mégpedig azt, hogy amint az a Túróczy-émlékkönyvből kiderül egy „**Papp István**” fedőnevű ügynök rendszeresen jelentett Túróczy püspökkel kapcsolatosan is. Ma már tudjuk, hogy ez alatt a név alatt Várady Lajos budavári lelkész rejlik.⁴¹ Meg kell azonban jegyezni, hogy Várady Lajos jelentései Túróczy püspök irányában a valóságnak megfelelőek voltak és tisztelettel emlegették Túróczy Zoltán budavári szolgálatát. A Várady-kérdésről a közelmúlt történetének részletes elemzése hozhat részletesebb eredményt.⁴²

Túróczy harmadik püspöki szolgálata sajnos rövid ideig tartott, 1957 végén a kommunista államhatalom harmadszor (1945, 1952, 1957), immár végleg **eltávolította**. 1957.december 4-én Mihályfi Ernő egyetemes (országos) felügyelő közli vele, hogy az Elnöki Tanács Vető Lajost tekinti északi kerületi püspöknek. Túróczy közli, hogy bár e lépést sérelmesnek tekinti az egyház autonómiáját tekintve, ezért magát továbbra is a kerület püspökének tekinti. A rendeletnek azonban nem szegül ellen és elhagyja a püspöki hivatalt.⁴³ Püspöki hivatalának megszűnésével Túróczy automatikusan megszűnt a budavári lelkész lenni, hiszen az az északi kerületi püspökséghez kötött volt. Túróczy Budapestről elutazása előtt levélben közölte a fenti helyzetet többeknek, így a budavári gyülekezetnek is, a tervbevett szolgálatokról lemondott. A budavári gyülekezet presbitériuma 1957.dec.27-i üléséről készült jegyzőkönyv kivonata szerint megköszönte Túróczy püspöknek az egy évig tartó gyülekezeti szolgálatát, igehirdetéseit, különösen igehirdetés-sorozatát.⁴⁴ Ez utóbbi Túróczy-igehirdetés-sorozatának szövegét Várady Lajos még ki is szeretne volna adni. 1957.dec.18-i levelében Várady Lajos

⁴⁰ Túróczy-émlékkönyv I, 386

⁴¹ Zászkaliczky-émlékkönyv vonatkozó részében (166.o., 151.lj.) lehet kétségkívül feloldani e fedőnevet, amit egyébként a jelentések mutatta körülmények is alátámasztanak. A BM III/III.osztályán „Evangélikus egyházi reakció” címmel 10-10734 sz. objektum dosszié

⁴² a budavári presbitériumban erről többször szó esett, és az országos egyház tényfeltáró bizottsága ez ügyben kutatást folytat, még nem alakította ki véleményét.

⁴³ Túróczy-émlékkönyv I, 391-392

⁴⁴ Túróczy-émlékkönyv I, 403

jelzi, hogy Túróczy Zoltán a vári gyülekezet igehirdetés-sorozatra hívja. Túróczy Zoltán erre elvileg kész volt, de a körülmények ezt már nem tették lehetővé.⁴⁵ Evvel befejeződött Túróczy Zoltán budavári szolgálata. Nem sok adatunk van tehát Túróczy Zoltán és Budavár kapcsolatára, de talán idővel felbukkan több is, talán ez a megemlékezés is segíthet előbányászni az emlékeket. Annyit azonban biztosan megállapíthatunk, hogy **Túróczy püspök kapcsolata a budavári gyülekezettel itteni szolgálatának rövidege ellenére szoros és testvéri volt.**

Az evangélikáció püspökét utolsó útjára kísérik,
(Győr, 1971. november 26.)

9. ábra „Végtelen rabmenetben csak megünn...” (Reményik Sándor: Ahogy lehet) Túróczy Zoltán temetése (fénykép a Túróczy-émlékkönyv I.k. 78.o-ról)

Túróczy Zoltán élete ezután győri lakásán, csendesen telt el, 1971-ben ott is temették el. Első két püspöki székhelye, Nyíregyháza és Győr mellett **Budavár** tkp. háttérbe szorul Túróczy életművében. Mégis fontos, hiszen harmadik püspöksége az 50 éve kitört dicsőséges magyar **forradalom** és szabadságharc, és az evangélikus egyház 40 éves rabsága alatt megadatott egyéves kegyelmi időszakhoz kötődik. Túróczy Zoltán áldott emlékű püspökre és rövid, de annál jelentősebb budavári szolgálatára a budavári evangélikus gyülekezet hálával emlékezik.

*„Fogcsikorgató türelemmel,
Összeszorított szájjal –
Krisztus-követő bús próbálkozással,
Majd daccal, lobbanóval,
Fojtott igével és visszanyelt szóval,
Tenyérrel, mely sima örökké,
Csak a zsebben szorul ököllé –
Keserű, tehetetlen nevetéssel
Békiülve meg akármilyen rendeléssel –
Nem csodálkozva már – de csodálkozva mégis,
Hogy rajtunk ez is, az is megesett:
Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordhatatlan,
Kínszenvedést virágzó életet.
Ahogy lehet...”*
(Reményik Sándor: Ahogy lehet, 1935)

2007. február 4., Czenthe Miklós

⁴⁵ Túróczy-émlékkönyv II., 1064-1065